

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ, РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

УДК 330.341

Н. В. БУГАС

Київський національний університет технологій та дизайну

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуті й узагальнені питання формування виробничого потенціалу підприємства. Висвітлено основні результати дослідження щодо визначення стратегій використання виробничого потенціалу промислового підприємства та підвищення його ефективності. У статті обґрунтовано методи, що сприяють скороченню втрат часу і зменшення собівартості продукції, що випускається, для виключення або максимального зменшення впливу факторів на інтенсивність використання виробничого потенціалу в легкій промисловості.

It is considered and generalized questions of formation of industrial potential of the enterprise. It is shown the basic results of research concerning definition of strategy of use of industrial potential of the industrial enterprise and increase of its efficiency. In the article methods which assist reduction of losses of time and reduction of the cost price of production which is issued, for exception or the maximal reduction of influence of factors by intensity of use of industrial potential in light industry are proved.

Ключові слова: ефективність, виробничий потенціал, потенціал промислового підприємства, виробничі капітальні вкладення.

Вступ. У період глибоких перетворень, які переживає сьогодні вітчизняна економіка, центральне місце займає проблема виживання в конкурентній боротьбі і підвищення ефективності діяльності промислових підприємств. Одним з найбільш важливих факторів формування конкурентних переваг є рівень виробничого потенціалу, що представляє собою сукупність внутрішніх резервів і ресурсів підприємства в області виробництва, технологій, інновацій, якості, витрат, персоналу, виявлення і використання яких сприяє підвищенню ефективності виробничої діяльності та конкурентоспроможності підприємства.

Однак виробничий потенціал вітчизняних промислових підприємств за роки реформ істотно знизився, особливо це стосується підприємств легкої та текстильної промисловості. Про це свідчить висока ступінь зносу основних виробничих фондів, значне перевищення нормативних термінів служби устаткування, скорочення обсягу інвестицій в основний капітал. Падіння виробничого потенціалу відбивається на фінансовому становищі підприємств. Вони постійно відчувають нестачу власних оборотних коштів (коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами в багатьох галузях з року в рік має від'ємне значення). Крім того, частка збиткових організацій в промисловості залишається на високому рівні.

Об'єктивна оцінка використання виробничого потенціалу створює передумови для інтенсифікації виробництва, пошуку нових форм і методів управління, забезпечення ефективного використання виробничих ресурсів, стабільного функціонування, організаційної гнучкості підприємств. Проблема використання виробничого потенціалу особливо значимість набула у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу і переходом до інтенсивних промислових технологій виробництва, переробки та зберігання продукції.

Однак не вирішеними залишаються принципово важливі теоретичні і методичні питання формування виробничого потенціалу підприємства, що ускладнює аналіз, прогноз, розробку пріоритетних напрямків і використання системи економічних важелів регулювання виробництва з урахуванням ресурсної забезпеченості.

В умовах сьогодення основними тенденціями розвитку ринку є глобалізація, концентрація капіталу, посилення конкурентної боротьби, зростання інформаційних впливів на всіх суб'єктів ринку, що вимагає від промислових підприємств приділення пильної уваги ефективному використанню виробничого потенціалу, який здатний забезпечити суб'єктам господарювання провідні ринкові позиції. Оскільки промислові підприємства в більшості випадків неспроможні здійснювати суттєвий вплив на зовнішнє середовище з метою його зміни відповідно до власних інтересів, вони повинні більше уваги приділити адаптації до швидкозмінних умов господарювання, тобто використанню виробничого потенціалу відповідно до очікувань ринку та власних виробничих можливостей. Тобто підприємства повинні забезпечувати ефективне використання виробничого потенціалу як у внутрішньому середовищі щодо виробництва продукції та використання з цією всією економічних ресурсів, задіяних як у бізнес-процесах, так і в зовнішньому оточенні щодо її реалізації та формування дієвих взаємовідносин з суб'єктами ринку, від яких залежать життєдіяльність та розвиток підприємств, тобто зі споживачами, постачальниками, державними регулювальними інституціями. Ринок вимагає швидкого реагування на зміну господарської ситуації, пов'язаної з використанням виробничого потенціалу, та його впливу на фінансовий стан підприємств. У цих умовах зростає роль аналізу виробничого потенціалу підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню закономірностей формування виробничого потенціалів присвячені праці таких авторів як Л.І. Абалкін, І.Т. Арбузов, В.М. Архипов, Т.А. Ашимбаев, Е.П. Горбунов, А.І. Гладишевського, А.П. Градов, С.Г. Демченко, Ю.Ю. Донець, А.Н. Золотарьов, Н.І. Иванов, П.А. Ігнатовський, В.П. Красовський, В.А. Котлів, В.М. Проскураков, А.А. Пшеничников, М.І. Рімера, Ф.М. Русинів, Р.Л. Сатановський, К.Е. Синицин, М.У. Сліжис, Є.К. Смирницький, В.С. Спирін, Л.М. Смишляєва, В.К. Фальцман, В.І. Фіонін, Е.Б. Фігурний, В.Л. Чубатий, Д.К. Шевченка, Н.С. Яшин та ін. Тим не менш, виробничий потенціал підприємств як категорія відноситься до недостатньо вивченим економічною науковим явищем, що вимагає особливого підходу до її вивчення і практичного застосування.

Постановка завдання. В економічній літературі приділена недостатня увага аналізу ефективності використання виробничого потенціалу. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на формування методології та методики його аналізу на промислових підприємствах. Тому, постає об'єктивна необхідність у нових підходах до економічного аналізу ефективності використання виробничого потенціалу підприємств, які включають в себе низку питань: аналіз економічної суті виробничого потенціалу, його змісту, властивостей, структури, стану; прогнозування ефективності використання, а також його впливу на основні показники роботи підприємства. У багатьох ситуаціях саме імідж підприємств стає вирішальним фактором при ухваленні управлінських рішень про співробітництво, тому його врахування при визначенні ефективності використання є об'єктивною необхідністю.

Мета статті полягає у висвітленні результатів дослідження щодо визначення стратегій використання виробничого потенціалу промислового підприємства та підвищення його ефективності.

Результати дослідження. Проблема ефективності є найболючішою для української промисловості. Її галузева структура, технологічно-інноваційний рівень і ресурсне забезпечення склалися ще в середині ХХ ст. і були орієнтовані на енергосировинний галузевий склад виробництва. Через це вітчизняна промисловість за критерієм ефективності значно поступається економічно розвиненим країнам. Щоб кардинально змінити ситуацію, переорієнтувавши увагу усіх учасників господарської діяльності на підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, важливо як основний критерій розвитку промислового потенціалу і його впливу на економіку країни розглядати зростання валової доданої вартості.

Перехід промислових підприємств на новий етап економічного розвитку – це процес зміни стереотипів, традицій, структур, процесу, вимагає ринкових методів організації виробництва і значних фінансових витрат. Однією з найбільш складних проблем є інвестиційна криза, обумовлена скороченням державних виробничих капітальних вкладень, незначною участю приватних та іноземних інвесторів, що в свою чергу пов'язано з несприятливими загальноекономічними умовами: високим рівнем інфляції, тяжкістю податкового пресу, втратою традиційних ринків збуту і джерел постачання, невідрегульованості законодавства. А зниження інвестиційної активності відбивається не тільки на погіршенні функціонування підприємств легкої промисловості, але і призводить до руйнування створеного виробничого потенціалу. Таким чином, необхідно розробити механізм, стимулюючий розвиток і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу промислових підприємств. Якщо раніше основним напрямком реформ була зміна середовища функціонування підприємства, то зараз настав час реформування самих підприємств.

Для сучасної промисловості України актуальними є створення умов для розвитку економічно ефективних виробництв і підвищення конкурентоспроможності продукції, активізації інвестування в реальний сектор економіки та подолання тенденції росту зносу активної частини основних фондів за допомогою нарощування нагромаджень і амортизаційних коштів, поліпшення галузевої і технологічної структури капіталовкладень [1].

Сучасним процесам відтворення притаманні закономірності і особливості, які обумовлені передусім переходом економіки на ринкові засади господарювання і, відповідно, на інтенсивний шлях розвитку. Реалізація тенденції ринкової трансформації відтворення і інтенсифікація взаємообумовлені і спрямовані на підвищення рівня використання виробничого потенціалу підприємств. Отже, важливим чинником реструктуризації промислового виробництва є ефективне використання власних потенційних можливостей, підвищення продуктивності виробничих ресурсів як важливої складової інтенсифікації виробництва.

Саме потенціал визначає і забезпечує унікальність пропозицій підприємств, створює можливості для розвитку. Сутнісне наповнення категорії «потенціал», згідно із словниками [2, 3], характеризує силу, можливість, спроможність. Щодо підприємства потенціал повинен характеризувати його сутність. Тому визначення потенціалу підприємства має здійснюватися відповідно до теорій підприємства.

Дослідження потенціалу підприємства необхідно починати з його виробничих функцій, провідну роль яких визначали представники та послідовники неокласичної економічної теорії [4], радянські вчені та сучасні дослідники. Тому стрижнем потенціалу підприємства доцільно визначити його виробничий потенціал, який є основним, оскільки забезпечує спроможність для формування і використання інших складових потенціалу підприємства – інноваційного, інвестиційного, трудового, інтелектуального та інших.

В даний час існує два підходи до визначення виробничого потенціалу: ресурсний і результативний. З позицій ресурсного підходу розрізняють два варіанти визначення виробничого потенціалу. Перший являє собою сукупність ресурсів без урахування їх взаємозв'язку і участі в процесі виробництва; при другому

варіанті виробничий потенціал розглядається як сукупність ресурсів, в результаті використання яких виробляється певна кількість матеріальних благ. З точки зору результативного підходу сутність виробничого потенціалу визначають як потенційні економічні результати (обсяг випуску продукції, прибуток, показники ефективності використання виробничих ресурсів, робочого часу та ін.). В нашому дослідженні виробничий потенціал розглядається з точки зору результативного підходу в тісному взаємозв'язку з трудовим, фінансовим, маркетинговим, ресурсним, управлінським, інноваційним та інформаційним потенціалом підприємства [5].

Оскільки виробничий потенціал характеризує внутрішнє середовище [6], проявляється та впливає на зовнішнє, результати його використання доцільно розглядати з позиції ефективності економічних ресурсів у кожному з середовищ за показниками, що характеризують здобутки підприємства та його можливості. Тому в процесі оцінювання ефективності виробничого потенціалу підприємства доцільним є виділення таких її видів, як внутрішня і зовнішня за ознакою «спрямованість або належність до сфери отримання результатів».

Такий розподіл видів ефективності дозволить відокремлювати результати використання виробничого потенціалу відповідно до сфери їхнього отримання для ухвалення рішень про зміни в управлінні економічними ресурсами з метою підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому та забезпечення його конкурентоспроможності на ринку.

На будь-якому виробничому підприємстві в незалежності від обсягу виробництва і форм власності, існує маса факторів, що впливають на втрати, як робочого часу, так і всередині виробничого циклу. З цими втратами дуже важко боротися, хоча вони істотно впливають на зниження продуктивності праці і на інтенсивність використання виробничого потенціалу підприємства. Розглянемо можливі варіанти скорочення даних втрат на прикладі підприємств легкої промисловості.

Одним з основних факторів недовикористання виробничого потенціалу підприємства є відсутність замовлень або їх недостатність. Також в числі факторів неповного використання виробничого потенціалу підприємств легкої промисловості можна відзначити:

- втрати внаслідок міжопераційних дій працівників;
- відсутність нормування при проходженні конструкцій по виробничих циклах;
- недотримання послідовності технологічного процесу складання деталей і конструкцій в цілому;
- нецільова установка технологічного обладнання, орієнтована на ті чи інші виробництва;
- недостатньо ефективна організація праці та неправильна розстановка виробничо-технологічних акцентів на предмет виробництва;
- не використання можливих варіантів зниження трудомісткості виробництва.

Для виключення або максимального зменшення впливу перерахованих вище факторів на інтенсивність використання виробничого потенціалу в легкій промисловості необхідно розробляти методи, що сприяють скороченню втрат часу і зменшенню собівартості продукції, що випускається.

Розглянемо кожен фактор окремо і дамо йому відповідну характеристику:

1) Для скорочення міжопераційних втрат можливе використання автоматичного переміщення деталей по виробничому цеху. Таким чином, не робочий буде переносити ті чи інші деталі від верстата до верстата, а спеціальні автоматичні транспортери будуть передавати вироби від однієї технологічної стадії до іншої. Також можлива концентрація фахівців з подібним технологічним складовим в цеху або між цехами.

2) Конструкції по циклах виробництва можна нормувати шляхом розосередження фахівців на виготовленні певних операцій в технологічній послідовності, згідно детально відпрацьованої технологічної карти. Тобто, кожен працівник зайнятий на певній операції всього технологічного ланцюга. Скільки операцій, стільки і фахівців. Таким чином, можна не тільки скоротити трудовитрати, але і збільшити продуктивність праці. У кінцевому підсумку, це може призвести до скорочення собівартості продукції, що випускається, і втрат робочого часу.

3) Послідовність технологічного процесу складання деталей і конструкцій визначає можливості трудового колективу не тільки використовувати працю резервних робітників, але і перерозподілити вивільнених фахівців із закінчених технологічних операцій. Особливо це актуально при сезонності технології випуску продукції.

4) Технологічне обладнання у виробничому цеху доцільно встановлювати в залежності від основного виробництва. Аналіз діючих підприємств легкої промисловості показує, що даний чинник може призвести до втрат робочого часу до 5% і скорочення обсягів виробництва до 7% [7]. Ці втрати можна скоротити або взагалі виключити шляхом раціональної розстановки обладнання, виходячи з технологічних процесів та урахування психологічних факторів при роботі трудового колективу.

5) Організацію праці складають специфічні функції, пов'язані з об'єднанням, узгодженням, приведенням в струнку систему доцільної діяльності людей у безперервній взаємодії з застосовуваними в процесі праці технічними засобами.

Особливе значення при цьому має розподіл праці, метою якого є випуск у встановлені терміни продукції з найменшими витратами праці і матеріальних ресурсів.

6) Зниження трудомісткості виробництва передбачає, перш за все, використання найбільш прогресивної технічної і технологічної складової виробничого процесу. Але не слід забувати і про те, що

зниження трудомісткості може призвести як до підвищення продуктивності праці, так і до вивільнення трудових ресурсів, які необхідно якось потім використовувати. На стику виробництва та реалізації продукції з'ясування ринкових можливостей і виробничої спроможності економічного зростання підприємств носить оперативний характер і обумовлено в якійсь мірі і врахуванням взаємовигідного поєднання економічних інтересів, або зниженням їх конфліктності.

При оцінці виробничого потенціалу підприємства з позицій виявлення можливостей забезпечити безперервний хід зростаючого обсягу робіт (послуг) поряд з ефективним використанням виробничих запасів, скороченням часу розрахунків за виконану продукцію важливо враховувати і можливості придбання за нижчою ціною матеріально-технічних ресурсів. А резерви прискорення оборотності наявних обігових коштів можна звести до оцінки можливого скорочення днів перебування їх у виробничих запасах і в розрахунках із замовником. Взаємозв'язок перерахованих умов підвищення інтенсивності використання виробничого потенціалу представлений схемою на рис. 1.

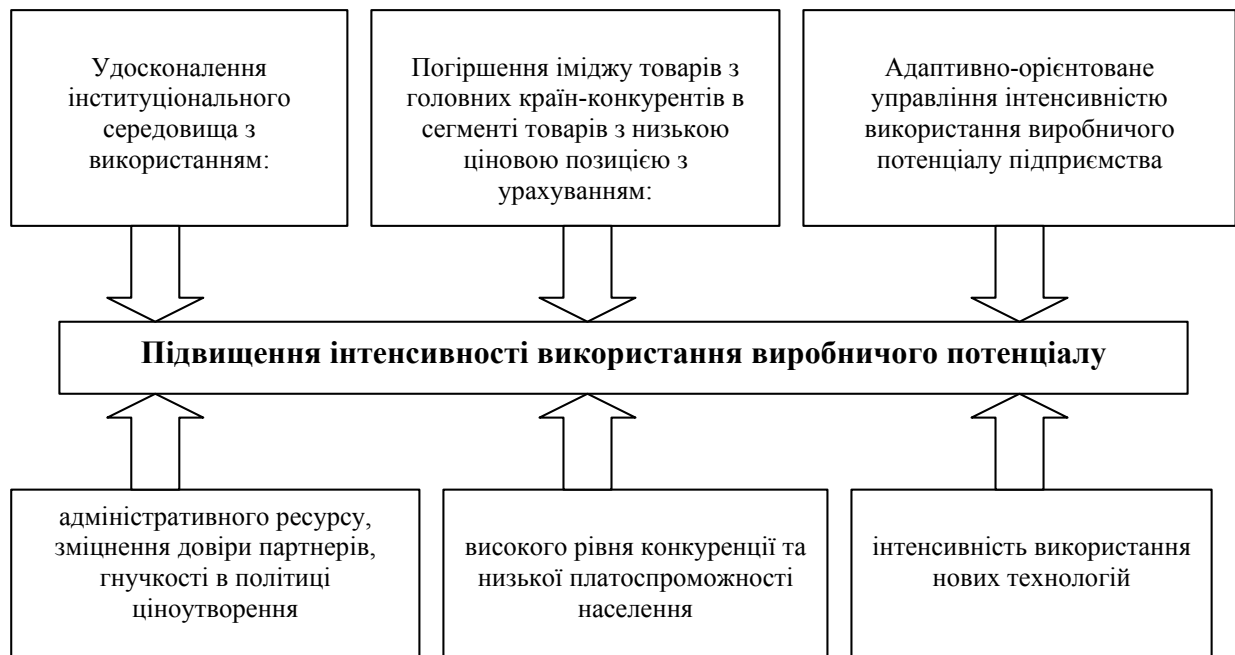

Рис. 1. Взаємозв'язок умов підвищення інтенсивності використання виробничого потенціалу

Таким чином, основні пропозиції визначення ефективності використання виробничого потенціалу промислового підприємства полягають в тому, що виробничий потенціал характеризує здобутки, можливості та спроможності підприємства до виробництва продукції або надання послуг. Виробничий потенціал доцільно визначати на підставі результатів використання всіх економічних ресурсів підприємства: фінансових, матеріальних, людських, інформаційних, до складу останніх доцільно включити іміджевий ресурс, що характеризується рівнем останнього. Отже, перед вітчизняними промисловими підприємствами постали складні та відповідальні завдання, вирішення яких визначає майбутнє держави. Їх виконання залежить від спільних зацікавлених зусиль усіх учасників інноваційних процесів, які можуть долучитися до співпраці на взаємовигідних паритетних засадах з метою виконання окремих завдань для досягнення поставлених цілей розвитку. Для підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств важлива їх активна участь у процесах створення нових підприємницьких мереж кластерного типу, що створює умови для стрімкого нарощування потенціалу розвитку на новій технологічній базі з використанням ефективних ділових моделей, які зорієнтовані на задоволення потреб споживача.

Висновок. В сучасних умовах переходу на ринкові відносини все більше уваги приділяється проблемі підвищення ефективності використання створеного виробничого потенціалу промислового підприємства. Ця проблема охоплює широке коло питань, кожне з яких вимагає окремого глибокого і системного дослідження. У статті було розглянуто один з напрямків дослідження існуючої проблеми – питання вдосконалення оцінки ефективності використання виробничого потенціалу підприємств легкої промисловості. Важко переоцінити значення ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей. Вирішення цього завдання означає збільшення виробництва продукції, підвищення віддачі створеного виробничого потенціалу і більш повне задоволення потреб населення. Успішне функціонування основних фондів і виробничих потужностей залежить від того, наскільки повно реалізуються екстенсивні та інтенсивні фактори поліпшення їх використання. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу є важливою проблемою, що має як теоретичне, так і практичне значення, що передбачає

необхідність оцінювання всіх видів економічних ресурсів: фінансових, матеріальних, людських, інформаційних (включаючи іміджеві), з розподілом їхнього впливу на внутрішнє і зовнішнє середовище, що вимагає виділення таких видів ефективності, як внутрішня і зовнішня.

Підсумовуючи варто констатувати, що критерій ефективності виробничого потенціалу повинен забезпечувати кількісне вимірювання рівня та темпів зміни його ефективності. Структура критерію повинна відображати два фактори процесу: живу і уречевлену працю. Відповідно з обраним критерієм визначається склад факторів, що реально впливають на процес управління, використання виробничого потенціалу. Кожному фактору повинен відповідати ідентифікований показник, який кількісно відображає вплив чинника на оцінку ефективності.

Література

1. Якушева Е.С. Подходы к оценке потенциала предприятия / Е.С. Якушева // Проблемы экономики. – 2008. – № 1(20). – С. 141–143.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Редкол. С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – Т.3. – 952 с.
4. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : [монография] / Е.В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с.
5. Забелин С.И. Пути повышения эффективности использования основных производственных фондов на предприятиях кондитерской промышленности : [монография] / С.И. Забелин, В.Ф. Новикова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2011.
6. Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства / П.Г. Перерва Н.М. Побережна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 2. – С. 191–197.
7. www.ukrstat.gov.ua

Надійшла 12.12.2012; рецензент: д. е. н. Чубукова О. Ю.

УДК 69.059.7

В. Ф. ЗАЛУНІН, М. О. БОРОДІН, Ю. І. ШЕЛЕПУН

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ НОРМУВАННЯ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ТА СЛУЖБОВЦІВ

Проблемною ділянкою в управлінні персоналом підприємства є оцінка праці, нормування праці й реальна мотивація керівного складу (як середнього рівня, так і топ-ланки) і фахівців. Тому важливо налагодити механізми, які б допомагали ефективно управляти підприємством, ґрунтуючись на реальних оцінках праці всіх без винятку категорій робітників і фахівців. У статті позначені проблеми та намічені шляхи ймовірного рішення.

Problem areas in human resource management company is to evaluate the work, labor norms and the real motivation of senior staff (as high as Danko and top managers) and specialists. It is therefore important to establish mechanisms that would help to effectively manage an enterprise, based on real estimates of labor any and all categories of workers and specialists. The paper outlines the problem and the ways of possible solutions.

Ключові слова: нормування праці, керівник, спеціаліст, фактори, мотивація, персонал.

Вступ. Достатньо багато наукових праць та вже існуючих державних і відомчих документів присвячено нормуванню праці робітників. Є зрозумілим механізм оцінки результатів праці, якості, часу праці, робочого місця та інших складових нормування праці цієї категорії персоналу підприємств. Проблемною ділянкою в управлінні персоналом підприємства є оцінка праці, нормування праці та реальна мотивація керівного складу (як середньої ланки, так і топ-ланки) та спеціалістів. Тому важливо налагодити механізми, які б допомагали ефективно управляти підприємством, базуючись на реальних оцінках праці усіх без винятку категорій робітників та спеціалістів. Проблемами нормування праці, мотивації керівників та спеціалістів займаються багато вчених економістів: Н. Гуріна, Л. Денісенко, В. Єрмоєнко, Г. Коваленко, В. Рижиков, О. Крашевський та ін. Теорію питання нормування праці, його методологічні аспекти розробляють В.Чернов, Є. Оленіч, В.Данилюк, Г.Райковськ, А. Калина, В.Нижник, Т. Завгородня, Е.Горбатюк та ін. Вони дослідили роль і місце нормування праці в системі його мотивації [2, 3], процесний підхід до нормування праці, суть, функції, завдання та його нормативне регулювання, економіко-математичне моделювання процесів праці [5].

Метою даної статті є виявлення проблем у сфері нормування праці таких категорій працівників, як керівники усіх ланок керування та спеціалісти. В статті окреслено проблему в сучасних умовах функціонування та визначені шляхи ймовірного її вирішення.